

Angående de tidigare läsningarna märkes att hos Brocman ordet 10–12 **let** läses **aei** och runorna 14 och 20 **e** läsas **a**; 31 **r** är hos Brocman **r** och 33 **e** uppfattas som **a**; 76–79 **heru** läsas **neri**, 95 **g** är enl. Brocman **k** och 109 **e** läses **i**. De sista orden i inskriften 114–127 **pe** × **lagfabrga** × **fem** × har Brocman lika litet som någon annan av de äldre undersökarna fått någon reda i; han läser **pikfabri**. 118 **g** uppfattas av alla tidigare undersökare som **k**. Hos Nordensköld äro de sista orden **pealak fabria** × **fei** ×. Vistrand har mot vanligheten ej lyckats med undersökningen av denna inskrift. Han läser 31 som **r** och 33 som **a**; 63 **k** är hos Vistrand **i**; av 71–75 **fabur** har Vistrand sett **fa** jämte övre delen av **p** och **u**; 76–79 **heru** liknar i hans läsning närmast **kup**; 95 **g** är **k** enl. Vistrand, och avslutningen är hos honom **pia k · fabria e**. v. Friesen läser de sista orden **auk** × **eftir** × **pe** × **lakfabrga fei**, vilket översättes »och till minne av hela raden av förfäder (= far efter son)».

1–9 **erinuorpr** är ett ganska sällsynt namn. Runsvenska belägg saknas. Dock förekommer det i medeltida källor t.ex. dat. *ærinwardo* DS 1260 (år 1299), DS 1307 (år 1300?), *Erinwarder* SRP 1099 (år 1374), *Ærinwardher* SRP 2052 (år 1384), *Ærnuardher* DS ns 695 (år 1406), vars namn skrivs *Ænuardher* SRP 3058 (år 1400). Från Danmark, Norge och Island saknas belägg. Efterleden med *u*-omljud är unik. Angående de växlande formerna hos förleden, se Sm 50. — 32–35 **heka** är ack. av ett rsv. *Hæggi*, i övrigt ej belagt i runinskrifter. Det föreligger dock åtskilliga exempel i fsv. under formen *Hægge*, *Heggi*, och dess latiniserade motsvarighet *Heggo*. Bland exemplen från Småland märkas *heggi* DS 164 (år 1216–1220) Östbo hd, *Thord Hæggason* DS ns 2064 (år 1415) Västbo hd, *Iosse (Jossæ) Hæggason* DS ns 2315 (år 1417), Västbo hd. *Nisse Hæggason* SRP 2232 (år 1386), Västra hd. *Hegge* återfinnes i Värends tingshandlingar för åren 1600–1632 (G. O. Hyltén-Cavallius: *Wärend och wirdarna* 2, 1868, s. 283). De två exempel på *Heggo*, som noterats i Danmark, härröra från Skåne. På västnordiskt område förekommer *Heggr* men ej *Heggi*. — **heru**, 47–50 och 76–79, ack. av rsv. *Hæra*, finns också i en annan Njudungsinskrift, Sm 110. Det är mycket möjligt, att det är detta namn, som skrivs **iru** (ack.) i U 335. Appellativet *hæra* 'grått hår' är belagt en gång i fsv. *Sanctus marchus* hafde ... nakra hæror (*Ett fornsvenskt legendarium* 1, 1847, s. 250 och 2, 1858, s. 987). Ihre anför från Dalarna *hærukall* 'gråhårig gubbe' och *hæra* 'cani' (*Svenskt Dialectlexicon*, 1766, s. 66). Som binamn förekommer det 1459 i *Jon hæra* (*Jönköpings stads tänkebok*, i *NSmMedd* 1, 1907, s. 13). Det västnordiska *hæra* betyder enligt Fritzner 'Graahed, graat Haar, Alderdom'. Som namn användes *Hæra* i fisl. om en jättekvinna (Egilsson och Jónsson: *Lexicon poeticum*). Dessutom ingår det i sammansättningarna *Hærukollr* och *Hærungr* (E. Lind: *Norsk-isländska personbinamn*). — 92–96 **piagn** är ack. av mansnamnet *Pegn*, samma ord som appellativet *pegn*. Se s. 109. — 116–124 **lagfabrga** är ack. av rsv. *langfæðgar*; ordet föreligger på isländska i formen *langfæðgar* 'Personer, som følge hinanden Søn efter Fader i samme Slægtrække' (Fritzner).

De svävande översättningarna av inskriftens avslutning bero på att man ej sett, att här står **fem**. Orden *pá langfæðga fim*, med vilka inskriften avslutas, syfta på de tidigare omnämnda fem förfäderna, men slutorden äro genom *ok* sidoordnade med de föregående leden i satsen. Detta *ok* kan vara tillkommet genom felristning, mycket lättförklarlig genom inflytande från de upprepade *ok*, som inskjutits mellan namnen på förfäderna i det föregående, och *pá langfæðga fim* framstår då som apposition till dessa namn. Är *ok* avsiktligt, får man tänka sig de följande orden som en hyllning åt alla förfäderna tillsammans, sedan ristaren förut bevarat deras namn åt eftervärlden genom att nämna dem en efter en.

Sandsjöstenen hör till de märkligare av våra runstenar genom att den ställer oss inför sex generationer av samma släkt. En parallell är Malstasten i Hälsingland L 1065 (läsning av v. Friesen i *Nordisk Kultur* 6, 1933, s. 161), i vars inskrift sju generationer omnämnas.

72. Ramkvilla kyrka.

Pl. 56.

Litteratur: S. B. F. Jansson: Skrivelse till Riksantikvarien den 11/7, 1942 (ATA); E. Lönnberg: Undersökningsprotokoll (ATA).

Äldre avbildningar: Jansson: foto 1942 (ATA); P. Boberg: foto 1942 (ATA).

I en rapport till Riksantikvarieämbetet den 11/7 1942 meddelar S. B. F. Jansson, att han »den 10 juli 1942 undersökt en runsten, som i slutet av juni under reparationsarbeten upptäcktes i Ramkvilla kyrka, Sm. Stenen, som endast utgör övre högra delen av en runsten, sitter inmurad i kyrkans södra yttervägg, i markytan 3,5 m. Ö om södra ingången till kyrkan.»

Den del av kyrkan, där stenen sitter, är byggd på 1700-talet. Det övriga, västliga, partiet är från medeltiden. (R. Lindstam: *Om kyrkor som försvunnit och klockor som ha sjungit i Östra och Västra härad*, 1943, s. 106.) Vid medeltidskyrkans ombyggnad kan den ha kommit i dagen och lagts in i nybyggnaden.

Stenen är av granit, 86 cm hög, 75 cm bred. Runorna äro 8–11 cm höga.

Inskrift:

... reisa × stein × auk × k - - - ... hialbi × ont × hans ×
 1 5 10 15 20 25 30

... reisa stein ok g(era) ... hialpi ondu hans.

... resa stenen och göra ... hjälpe hans ande.

Till läsningen: Runorna 1–17 äro skadade i sin övre del. Till runorna 15–17 kunna inga bistavar upptäckas. Här har troligen stått **kiara**. Jansson läser: ... reisa × stein × auk - - - ... hialbi × ont × hans ×.

Alla skäl tala för att lakunen i texten har innehållit orden *gera brú eptir N. N. Guð*.

73. Terle. Skepperstads sn. Nu på kyrkogården.

Pl. 56.

Litteratur: B 1050, L 1236. Ransakningarna 1690; J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 22; S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 672; E. Tuneld: Geografi öfver konungariket Sverige 3: 2 (1832) s. 852; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. Forsander: Anteckningar rörande Småland (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 4; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 265; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB); C. F. Nordenskiöld: Jönköpings läns minnesmärken (ATA), 15 Westra härad, upptecknade år 1885, s. 4, tr. i NSmMedd 6 (1922) s. 6; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk); O. v. Friesen: Läsning (NSmArk), tolkning i NSmMedd 6 (1922) s. 6 not; R. Lindstam: Brev till Friberg den 17/7 1907 (NSmArk), Om kyrkor som försvunnit och klockor som ha sjungit i Östra och Västra härad (1943) s. 96; F. O. Carlberg: Brev till A. Friberg den 10/9 1908 (NSmArk); A. Klasson: Brev till A. Friberg den 24/12 1917 (NSmArk); J. A. Sandblom: Anteckningar 1920 (NSmArk).

Äldre avbildningar: U. Christofferson: träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 1050; Nordenskiöld: teckning i o.a. hs s. 4; Friberg: foto 1917 (NSmArk); R. Blomqvist: foto 1926 (ATA).

Denna sten har numera sin plats på Skepperstads kyrkogård utmed östra muren med inskriften vänd mot V. Den har förut stått ute i socknen vid Terle, ett f.d. soldattorp under Skärsjö.

I *Ransakningarna* 1690 har prosten Ternerus lämnat en rapport för hela Västra härad, vilken beträffande Skepperstad endast meddelar: »Wed Skrifwe waadh är en Runnsteen [Sm 96] och wed torpet Terle en [Sm 73] bägge behåldne och mäd Runsk e bookstäfwer inskrefne.» Hos Peringskiöld läses »Terille Torp wid en Bro» och »Terille torp» är också ortsuppgiften i *Bautil*. Forsander ger en närmare bestämning av den ursprungliga platsen: »Vid Terle, ett dragontorp utmed en liten bäck, som går nedan Dragontorpet Kolsnäs, har en runsten blifvit funnen, den Rusthållarne i Skeppersta Thomasgård sönderslagit och till förstugustenar nyttja. Lär varit nr 1050 i Bautil.» Kolsnäs, som ej är utsatt på några kartor, ligger N om Terle.

Ennes har något varierande uppgifter, som härröra från hans meddelare i dylika frågor, pastor M. Hesselén: »Vid Terletorps qvarn i denna socken har stenen stått, men är bortförd och lär vara använd, såsom de föregående [: B 1047, 1048] på något ställe i Skepperstads by.» På ett annat ställe i samma arbete: »Fans vid Terletorp qvarn, är förstörd.» Det är att märka, att Terletorp och Terlekvarn ej är samma lokalitet. Torpet ligger något N om kvarnen, som är belägen vid Linnöå, vilken från Linnösjöns nordvästra ände går i nordvästlig riktning.